

Domsagohistorik

Bollnäs tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Bollnäs tingsrätt

Mellan 1671 och 1771 var hela Hälsingland förenat i en enda domsaga. Domsagan var uppdelad på två kontrakt, det norra och det södra. Till en början bestod de två kontrakten av nitton tingslag, men 1693 slogs tingslagen samman till elva stycken. Varje tingslag hade sitt eget tingsställe.¹ Domsagan delades i två nya jurisdiktioner 1771: Södra Hälsinglands domsaga och Norra Hälsinglands domsaga.² Dessa bestod fram till 1820 då de delades upp på tre nya jurisdiktioner: Södra, Västra och Norra Hälsinglands domsagor. Södra Hälsinglands domsaga omfattade Alfta, Bollnäs, Hanebo och Norrala tingslag (Västra Hälsinglands domsaga, se Ljusdals tingsrätt. Norra Hälsinglands domsaga, se Hudiksvalls tingsrätt).³

Tingslagen i Södra Hälsinglands domsaga slogs samman till två, östra och västra tingslaget, 1877.⁴ Nästa förändring ägde rum 1907 då två nya domsagor bildades. Södra Hälsinglands västra tingslag ändrade namn till Bollnäs tingslag, och bildade en egen domsaga under benämningen Bollnäs domsaga. Det östra tingslaget sammanfördes med Enångers tingslag från Norra Hälsinglands domsaga, och fick det nya namnet Sydöstra Hälsinglands domsaga. Domsagan utgjordes även i fortsättningen av två tingslag, Sydöstra Hälsinglands östra tingslag, och Enångers tingslag.⁵ Det förstnämnda tingslaget ändrade emellertid namn till Ala tingslag redan samma år (1907).⁶

Bollnäs tingslag hade sedan länge haft sin tingsplats i trakten kring nuvarande Bollnäs. Bollnäs låg på mark som ursprungligen tillhörde byarna Heden, Hamre, Säversta och Björktjärna. Fram till mitten av 1800-talet var området fortfarande en jordbruksbygd med glest placerad bebyggelse.⁷ Järnvägen kom till Bollnäs på 1870-talet, och som på så många andra platser blomstrade samhället upp i och med järnvägens ankomst. Norra stambanan nådde Bollnäs 1878.

Till en början fanns inga fasta tingsplatser. Tingen hölls ofta på olika gästgiverier. I slutet av 1700-talet höll man även ting på Renshammar, en större gård utanför Bollnäs, som hade en stor sal på övervåningen.⁸ Under 1800-talet flyttades förhandlingarna, provisoriskt, till Schenströms gästgivaregård i Bollnäs. Ett nytt tingshus uppfördes 1855 i Hedens by. Det låg mellan landsvägen och kyrkogården. Huset revs emellertid 1886 när man var tvungen att utvidga kyrkogården. Men redan året dessförinnan, 1885, hade man beslutat att uppföra ett nytt tingshus, med arkivutrymme, på ”Polackens tomt” tvärs över landsvägen från det gamla

1 Almquist, 1954 s. 425f. I norra kontraktet ingick följande tingslag från och med 1693: 1. Delsbo, Norrbo och Bjuråker, 2. Bergsjö, Gnarp, Hassela, Jättendal och Hramånger, 3. Forsa, Hög, Rogsta, Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, 4. Ljusdal, Färila, Ytterhogdal samt 5. Enånger och Njutånger. Tingslagen i det södra kontraktet var: 1. Arbrå och Undersvik, 2. Järvsö, 3. Norrala, Söderala, Trönö, Mo och Rengsjö, 4. Hanebo, Skog och Segersta, 5. Alfta och Ovanåker samt 6. Bollnäs (Almquist s. 426).

2 Södra Hälsinglands domsaga omfattade Alfta, Bollnäs, Hanebo, Norrala, Arbrå och Järvsö tingslag. I Norra Hälsinglands domsaga ingick Enångers, Ljusdals, Delsbo, Bergsjö och Forsa tingslag (Almquist s. 426).

3 K.Br. den 3/8 1819 (Almquist s. 426).

4 Västra tingslaget omfattade Alfta och Bollnäs tingslag samt Hanebo och Segersta socknar. Tingsställe var Bollnäs. I Östra tingslaget ingick Norrala tingslag samt Skogs socken med Lingbo kapell (från Hanebo tingslag), och tingsstället var placerat i Mo-Myskje (Bihang till SFS 1876 nr 10 s. 1f).

5 Bihang till SFS 1906 nr 30 s. 3.

6 Bihang till SFS 1906 nr. 51 s. 2.

7 Boox, 1987, s. 15.

8 Blomberg, 1958, s. 289.

tingshuset sett.⁹ Byggnaden låg mellan järnvägen och Lortbäcken (Myrbäcken) vid järnvägsövergången vid kyrkan. Huset revs 1968. I februari 1925 skänktes tomten i hörnet Stationsgatan-Västergatan till tingshusbyggnadsskyldige, för att de skulle uppföra ett nytt tingshus där.¹⁰ Huset uppfördes 1929 och invigdes året därpå, 1930. En av de drivande krafterna bakom det nya huset var dåvarande häradshövdingen Gustav Gröning. Ett nytt tingshus skulle enligt honom "tjåna Bollnäs Domsaga i sin höga uppgift i rättens och rättfärdighetens tjänst." Tomten kallades den "politiska tomten" på grund av att arbetarrörelsen under 1920-talet begärde att få uppföra ett Folkets hus där. Byggplanerna ogillades av borgarna i Bollnäs, och fler politiska turer följde. Det hela löstes så småningom genom att borgarna skänkte tomten till tingshusbyggnadsskyldige. Arbetarrörelsen fick sedan köpa det gamla tingshuset och göra det till nytt Folkets hus. Bollnäs blev stad 1942, men har emellertid alltid legat under landsrätt.

Ala tingslag hade sin tingsplats i Mo-Myskje fram till början av 1890-talet. Tinget flyttades då till Berga, strax utanför Söderala, där ett nytt tingshus stod klart 1891. Invigningen ägde rum två år senare, 1893.¹¹ Söderala hade länge varit en centralort i bygden, och man hade dessutom järnvägsförbindelser. Enångers tingslag, som tillkommit 1907, hade sin tingsplats i Enånger. De två tingslagen i Sydöstra Hälsinglands domsaga slogs ihop till ett i samband med införandet av nya Rättegångsbalken 1948. Den nya benämningen blev Söderhamns tingslag. Samtidigt drogs tingsstället i Söderala in och flyttades till Söderhamn, som även blev kansli ort. Tingsplatsen i Enånger fanns kvar.¹²

Söderhamn, fick sina stadsprivilegier 1620, låg under rådhusrätt. Det äldsta rådhuset, som uppförts vid stadens grundande, förstördes i en stadsbrand 1675. Byggnaden låg vid östra sidan av nuvarande Rådhusorget. Rådhuset återuppfördes 1683 men vid västra sidan av ovannämnda torg. Ytterligare ett nytt rådhus uppfördes av byggmästaren Jonas Granlund 1724. Byggnaden hade både taktorn och ett stort urverk. Rådhuset förstördes emellertid i en brand 1860. Byggnaden brann ned till grunden. Skapare till det nya rådhuset blev Gävles stadsbyggmästare G. N. Runér. Hans förslag till nytt hus godkändes utan anmärkning av Överintendentämbetet. Rådhuset bestod av en huvudlänga med fasaden mot ån, och två utspringande flyglar samt ett torn. Byggnaden skadades i ännu en brand 1876, då nästan hela staden förstördes (branden startade för övrigt i ett hus vid Rådhusorget.) Men det nya rådhuset var stabilt konstruerat och kunde efter reparation åter tas i bruk två år senare, 1878. Fasaden fick nu ett nytt utseende med rött tegel och grå kalkstensdekorationer. Ansvarig för fasadutsmäckningen var slottsarkitekten E. A. Jacobsson.¹³

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och

---

9 Sandberg s. 81f, 193 och 267ff.

10 Sandberg s. 151.

11 Bodlund, 1958, s. 206.

12 SFS 1947:679.

13 "Söderhamns rådhus. 1988. s. 20, 26, 34ff, 47, 59ff och 74.

rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.¹⁴ Tingsstället i Enånger drogs in 1963.¹⁵

Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna. Samma år lades Söderhamns rådhusrätt under landsrätt med Sydöstra Hälsinglands domsaga.¹⁶ Ungefär samtidigt stod det nya tingshuset i Söderhamn klart. Byggnaden var placerad i Stadsparken, och den skulle fungera som tingshus för Sydöstra Hälsinglands domsagas häradsrätt. Invigningen ägde rum 1966. Samma år flyttade Bollnäs domsagas häradsrätt ifrån tingshuset vid järnvägsstationen till det före detta stadshuset (uppfört 1953) i närheten av kyrkan.

I början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bildades Bollnäs tingsrätt. Domkretsen omfattade områdena för Bollnäs, Arbrå, Alfta, Hanebo och Ovanåkers kommuner. Tingsstället placerades, så som tidigare, i Bollnäs och tingsrätten inrymdes i samma tingshus som häradsrätten tidigare hade använt. Samma år bildades även Sydöstra Hälsinglands tingsrätt med tingsställe och kansli i Söderhamn. Tingsrätten inrymdes i tingshuset från 1960-talet. Domkretsen omfattade Söderhamns och Rengsjö kommuner.¹⁷ Ett år senare, 1972, upphörde Sydöstra Hälsingland och domkretsen förenades med Bollnäs tingsrätt. Söderhamn skulle emellertid vara tingsställe även i fortsättningen.¹⁸ Efter ytterligare kommunsammanslagningar omfattade domkretsen 1974 Bollnäs, Ovanåkers och Söderhamns kommuner.¹⁹ Tingsrätten har än idag (1999) två tingsställen men det finns planer på att lägga ned tingsstället i Söderhamn.

---

14 Bollnäs domsaga omfattade från och med ingången av 1952 Hanebo, Bollnäs, Alfta och Ovanåkers landskommuner samt Bollnäs stad. I Sydöstra Hälsinglands domsaga ingick Skogs, Söderala, Norrala, Rengsjö, Njutånger och Enångers landskommuner (Söderhamns stad låg under rådhusrätt) (SFS 1950:502).

15 SFS 1962:552.

16 SFS 1964:775.

17 SFS 1970:502.

18 SFS 1970:502.

19 SFS 1973:740. Jfr SFS 1973:1183.

Bollnäs tingsrätt

Tingsrättens jurisdiktionsområde

Bollnäs kommun
Ovanåker kommun
Söderhamns kommun

Bollnäs tingslag

Domsagotillhörighet:

1671-1770	Med Delsbo, Norrbo och Bjuråker, Bergsjö, Gnarp och Hassela, Rogsta och Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, Ljusdal, Färila och Ytterhogdal, Enånger och Njutånger, Arbrå och Undersvik, Järvsö, Norrala och Trönö, Mo och Rengsjö, Söderala, Skog, Hanebo och Segersta, Alfta och Ovanåker tingslag
1771-1819	Med Alfta, Bollnäs, Hanebo, Norrala, Arbrå och Järvsö tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1820-1876	Med Alfta, Bollnäs, Hanebo och Norrala tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1877-1906	Med Västra tingslaget (Alfta och Bollnäs gamla tingslag samt en del av Hanebo gamla tingslag) och med Östra tingslaget (del av Hanebo samt Norrala gamla tingslag) (Södra Hälsinglands domsaga)
1907-1970	Västra tingslaget blev en egen domsaga (Bollnäs domsaga)

Tingsplatser:

1855- Bollnäs

Häradshövdingar:

Erik Nerbelius	1680-1690
Anders Sundberg	1690-1695
Sven Gyllensköld	1695-1703
Petrus Jansonius	1703-1712
Johan Engelbrekt Grevesmöhlen	1712-1739
Sven Stillman	1739-1756
Svante Myrin	1758-1770
Johannes Omnberg	1771-1782
Samuel Dahlman	1782-1810
Gabriel Ödmann	1810-1829
Carl Jakob Björck	1830-1872

Gustaf Leonard Holm	1873-1904
Per Gustaf Gröning	1907-1931
John Magnus Larson	1932-1950
Nils Otto Adolf Adam Baumgardt	1950-

Alfta tingslag²⁰

Domsagotillhörighet:

1671-1770	Med Delsbo, Norrbo och Bjuråker, Bergsjö, Gnarp och Hassela, Rogsta och Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, Ljusdal, Färila och Ytterhogdal, Enånger och Njutånger, Arbrå och Undersvik, Järvsö, Norrala och Trönö, Mo och Rengsjö, Söderala, Skog, Hanebo och Segersta samt Bollnäs tingslag
1771-1819	Med Bollnäs, Hanebo, Norrala, Arbrå och Järvsö tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1820-1876	Med Bollnäs, Hanebo och Norrala tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1877-1906	Med Västra tingslaget (Alfta och Bollnäs gamla tingslag samt en del av Hanebo gamla tingslag) och med Östra tingslaget (del av Hanebo samt Norrala gamla tingslag) (Södra Hälsinglands domsaga)
1907-1970	Västra tingslaget blev en egen domsaga (Bollnäs domsaga)

Tingsplatser:

1877-	Bollnäs
-------	---------

Häradshövdingar:

Erik Nerbelius	1680-1690
Anders Sundberg	1690-1695
Sven Gyllensköld	1695-1703
Petrus Jansonius	1703-1712
Johan Engelbrekt Grevesmöhlen	1712-1739
Sven Stillman	1739-1756
Svante Myrin	1758-1770
Johannes Omnberg	1771-1782
Samuel Dahlman	1782-1810
Gabriel Ödmann	1810-1829
Carl Jakob Björck	1830-1872
Gustaf Leonard Holm	1873-1904
Per Gustaf Gröning	1907-1931
John Magnus Larson	1932-1950

---

20 Kallades fram till 1771 Alfta och Ovanåkers tingslag

Nils Otto Adolf Adam Baumgardt 1950-

Norråla tingslag²¹**Domsagotillhörighet:**

1671-1770	Med Delsbo, Norrbo och Bjuråker, Bergsjö, Gnarp och Hassela, Rogsta och Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, Ljusdal, Färila och Ytterhogdal, Enånger och Njutånger, Arbrå och Undersvik, Järvsö, Alfta, Mo och Rengsjö, Söderåla, Skog, Hanebo och Segersta, Alfta och Ovanåker tingslag
1771-1819	Med Alfta, Bollnäs, Hanebo, Arbrå och Järvsö tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1820-1876	Med Alfta, Bollnäs och Hanebo tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1877-1906	Med Västra tingslaget (Alfta och Bollnäs gamla tingslag samt en del av Hanebo gamla tingslag) och med Östra tingslaget (del av Hanebo samt Norråla gamla tingslag) (Södra Hälsinglands domsaga)
1907-1964	Östra tingslaget bildade tillsammans med Enångers tingslag en egen domsaga (Sydöstra Hälsinglands domsaga)
1965-1970	Östra tingslaget samt Söderhamns stad (STS 1964:776)

Tingsplatser:

1877- Söderåla

Häradshövdingar:

Erik Nerbelius	1680-1690
Anders Sundberg	1690-1695
Sven Gyllensköld	1695-1703
Petrus Jansonius	1703-1712
Johan Engelbrekt Grevesmöhlen	1712-1739
Sven Stillman	1739-1756
Svante Myrin	1758-1770
Johannes Omnberg	1771-1782
Samuel Dahlman	1782-1810
Gabriel Ödmann	1810-1829

²¹ Kallades fram till 1693 Norråla och Trönö tingslag. 1693-1770 kallades det Norråla, Söderåla, Trönö, Mo och Rengsjö tingslag.

Carl Jakob Björck	1830-1872
Gustaf Leonard Holm	1873-1904
Erik Wilhelm Reinhold Moberg	1907-1923
August Herman Wickström	1923-1949
Karl Allan Brusén	1950-

Hanebo tingslag²²

Domsagotillhörighet:

1671-1770	Med Delsbo, Norrbo och Bjuråker, Bergsjö, Gnarp och Hassela, Rogsta och Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, Ljusdal, Färila och Ytterhogdal, Enånger och Njutånger, Arbrå och Undersvik, Järvsö, Alfta, Mo och Rengsjö, Söderala, Skog, Hanebo och Segersta, Alfta och Ovanåker tingslag
1771-1819	Med Alfta, Bollnäs, Hanebo, Arbrå och Järvsö tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1820-1876	Med Alfta, Bollnäs och Hanebo tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1877-1906	Med Västra tingslaget (Alfta och Bollnäs gamla tingslag samt en del av Hanebo gamla tingslag) och med Östra tingslaget (del av Hanebo samt Norrala gamla tingslag) (Södra Hälsinglands domsaga)
1907-1964	Östra tingslaget bildade tillsammans med Enångers tingslag en egen domsaga (Sydöstra Hälsinglands domsaga)
1965-1970	Östra tingslaget samt Söderhamns stad (STS 1964:776) bildade en egen domsaga (Sydöstra Hälsinglands domsaga)

Tingsplatser:

1877-	Söderala och Bollnäs
-------	----------------------

Häradshövdingar:

Erik Nerbelius	1680-1690
----------------	-----------

---

²² Tingslaget delades 1877 mellan det Östra och det Västra tingslaget i Södra Hälsinglands domsaga (senare Bollnäs respektive Sydöstra Hälsinglands domsaga)

Anders Sundberg	1690-1695
Sven Gyllensköld	1695-1703
Petrus Jansonius	1703-1712
Johan Engelbrekt Grevesmöhlen	1712-1739
Sven Stillman	1739-1756
Svante Myrin	1758-1770
Johannes Omnberg	1771-1782
Samuel Dahlman	1782-1810
Gabriel Ödmann	1810-1829
Carl Jakob Björck	1830-1872
Gustaf Leonard Holm	1873-1904
Erik Wilhelm Reinhold Moberg	1907-1923
August Herman Wickström	1923-1949
Karl Allan Brusén	1950-

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Bodlund, Axel *Söderala förr och nu. En 800-årig Hälsingsockens historia*, Söderhamn 1958

Blomberg, J. E. *Bollnäs. Del 1. Historia* Bollnäs 1958

Boox, Lena – Karlsson, Jan *Bollnäs. Förslag till bevarandeprogram*, Gävle Länsmuseum i Gävleborgs län 1987

Karlström Ture *Stadsbild i förvandling* Söderhamn 1970

Sandberg, David *Bollnäs från by till stad åren 1850–1960* Bollnäs 1959

Söderhamns rådhus. Kulturhistorisk miljö i modern funktion broschyr utgiven av Söderhamns kommun 1988

Bollnäs, Förslag till bevarandeprogram Gävleborgs läns museum, rapport 1986:2